

Referat fra åpent møte om avlsarbeidet på spælsauen i Norge

Quality Fagernes Hotell, dagene 1.–2. juni 2002

Kjell Horten fra Landsrådet for saueavl ønsket de 60 kursdeltakerne velkommen. Han uttrykte glede over at så mange spælsauentusiaster hadde avsatt tid til en forsommertur til Fagernes for å være med og legge retningslinjene for det videre arbeidet med spælsauavlen i Norge. Alle spælringene i Norge var representert, unntatt en ring i Oppland. Han overbrakte også en hilsen til møtet fra leder i Landsrådet for saueavl, Sigurd Krekke, som ønsket lykke til med arbeidet. Horten ønsket de syv foredragsholderne velkommen.

Horten orienterte om møtet som hadde vært på Gomobu sommeren 2001, som igjen hadde ført til at landsrådet ønsket å arrangere dette møtet. Han minnet om utgangspunktet for begge møtene; - en sterkt minkende interesse for spælsauen, færre dyr og lavere tilslutning til kontrollen. Han understreket viktigheten av at vi tar vare på spælens egenskaper og øker inntjeningsevnen. I årevis har diskusjonen om hva som skal til for å bevare spælsauen som en god og sikker rase pågått. Målet med dette møtet er å bli enige om konstruktive og virksomme tiltak.

Signe Dahl holdt så opprop, vedlagt følger deltakerliste, inkludert adresse/e-post/telefon. Deltakerne ble delt inn i åtte grupper til gruppearbeid.

Program for møtet var som følger:

Lørdag 1. juni:

Tema ull

Bedømming av ullkvalitet og -mengde på spæl, Hans Hjelstuen
Avlsarbeidet for farga spæl, Ingvar Sundvor
Bruken av den norske spælulla, Kjell Horten
Ullkvalitet og -type til husflidsbruk, Per Hoelfeldt-Lund

Tema eksteriør

Klassifisering av spælsau/nedskjæringsforsøk, Morten Røe
Eksteriørbedømming av spælværlam, Hans Hjelstuen
Avlsarbeid på Island og ultralydmåling, Jostein Røyseland

Tema indeksberegning

Indeksberegning – muligheter og begrensinger, Signe Dahl

Søndag 2. juni:

Gruppearbeid

Presentasjon av gruppeoppgaver og debatt

Ordet fritt og avslutning

TEMA ULL

Bedømming av ullkvalitet og –mengde på spæl

Hans Hjelstuen, Norsk Kjøtt

Hans Hjelstuen hadde på kort varsel påtatt seg foredraget Sissel Berntsen fra Fagtjenesten for ull egentlig skulle holdt. En engasjert Hjelstuen tok tilhørerne med på litt ullhistorikk og et tilbakeblikk gjennom årene siden 1958, da han startet som kåringsdommer. Han minnet også om hvilket unikt produkt ulla egentlig er: - Industrien har ennå ikke klart å lage en kunstfiber som har ullas enestående egenskaper i mange henseender.

Ulla representerer i dag en årlig verdiskaping på rundt 250 millioner kroner, noe som tilsvarer kr 12 500 pr. sauebonde. Avhengig av at vi kan skape et produkt markedet etterspør.

Den menneskelige faktoren er viktigst for å ivareta kvaliteten. Ulla er med dagens kåringsregler helt avgjørende for at lammet blir kåra. Hjelstuen hadde følgende påstand: Vi har med dagens kåringsregler og avlsarbeid fått en finere ull med mindre daudhår/marghår.

Han hadde også registrert negative utviklingstendenser. I følge TEKO-industrien har ulla fått en mer ujevn type, samt ujevnt forhold bunn- og dekkull. Årsakene mente Hjelstuen er at vi er for lite kritiske i utvalgsmåter, typekriterier osv. Vi bør være på vakt når det kommer spællam med halvlang rumpe som blir presentert på kåring. Import av dyr hadde også gitt negative utslag på ullkvaliteten. Det samme hadde krysningsdyrenes ull.

Hjelstuen mente at dømming av ull er svært vanskelig å formidle rent teoretisk, uten å ha dyr å vise på. Han gjennomgikk alle kriteriene for hva som er god ull. Avlsmålet for spælulla er å produsere en ull som tilfredsstillter klasse F1.

Hvordan skal så spælulla se ut? Her gjennomgikk han hvordan ullsettinga på en spælsau burde være og viste bilder og plansjer. Lang og jevn ull over hele dyret. Ta hensyn til alderen når ulla vurderes.

- Finhet: Vanskelig å se helt nøyaktig, men vi KAN se om ulla er fin, middels eller grov
- Lengden: Er lett å måle
- Jevnheten: Viktig for TEKO-industrien
- Marginnhold: Avgjørende for styrken. Stort marginnhold = en svak ull
- Glans: Lett å se, men kan også være miljøpåvirket. Viktig for spælull.

Bnulla skal utgjøre 1/3 av lengda på dekkhårene, være jevn i toppen, og det skal være godt forhold mellom de to. Slik er det dessverre ikke i dag, mente Hjelstuen. Og husk at under kåringa har vi bare enkle midler å måle ulla med. Daudhår hos spæl er noe rettere enn hos crossbredrasene. Finner man så svarte hår i ulla, er det over og ut for dette dyret, mente han bastant.

Under kåringa vurderte han først type; – er dette en type ull vi ønsker? (Jevn dekkull over hele dyret. Sjekk blant annet området rundt svanger. Der kan mange ujevnheter vises.) Dernest finhet (fin-middels-grov). Mål stapellengde. Renhet (daudhår/marghår kan ses til en viss grad, men best å bruke petriskål og xylene).

Når det gjelder poengsetting; - ikke vær redd for å bruke tallet 10! Alle fikk utdelt ark med oppsett på hvilke kriterier som skulle være tilstede for å gi 10-9-8-7 poeng.

Så langt har vi vært svært strenge på ulla. Det har ført til at lam som kunne gått gjennom på øvrige eksteriørfordeler, er blitt sjaltet ut. Utfordringen framover ligger i hvilken type vi vil ha, jfr økonomi. Her fikk alle utdelt et ark med en utregning som

viste hvor mye ekstra kjøtt det måtte produseres for å kompensere for evt. bortfall av ulla, se vedlagt.

TEMA ULL – Avlsarbeidet for farga spæl

Ingvar Sundvor, leder i ring 97 i Telemark

Sundvor hilste velkommen med å si at han håpet vi la merke til at han kalte sauene for «norsk sau,» ikke spæl. Sauene hadde ellers mange navn; - nordisk sau, polarsau, m.fl. Sundvor fortalte at det var kommet klare signaler fra Bradford i England om at norsk ull har vært på tur ned i kvalitet gjennom de siste årene. Han gikk videre inn på oppbygginga av sauens ullfibre og konkluderte med at glansen i ulla var et svært viktig moment å se etter under kåring. – Er ulla glansfull, er den også sterk og fin. Den bør ha et klart skille mellom bunnull og dekkull.

Dekkulla vokser først ut på dyr i polare strøk. Den fungerer ”som en regnfrakk”. Deretter kommer bunnulla som isolasjon. I gamle dager ble dekkulla brukt til å produsere klær og andre ting, som seil, der styrken var et viktig moment. Bunnulla ble brukt til barneklær, eller «undertøy for pyser». Sundvor mente det var svært viktig å ta vare på de kvalitetene og egenskapene spælulla har. Crossbredull finnes det nok av i verden i dag.

Han mente at det til dels var feil å snakke om og legge så stor vekt på den kvite ulla som det gjøres i dag. Sundvor var opptatt av alle dyrs vernefarger og koplet dette opp mot farget spælsau. Han kunne ikke umiddelbart skjønne hvorfor vi her i Norge/Norden hadde «hengt oss så opp» i bare den kvite ulla.

Sundvor har vært med i ullarbeidet i Norge gjennom en årrekke, lengst av alle som fram til i dag har sittet i Rådet for ullomsetning og lignende organer og fortalte om utviklinga gjennom denne tida. Han prøvde også å se litt på utfordringene i framtida og kom inn på prisene på verdensmarkedet. De beste ullprisene som ble oppnådd i år, i klasse A1, kom opp i mellom 10 og 11 kroner. Den dårligste ble betalt med kr 4/kg. Dersom ullsubsidiene i Norge faller bort, er dette de realitetene vi har å forholde oss til. Da blir plutselig ulla et problem i drifta og kanskje å betrakte som et avfallsprodukt som vi må betale for å bli kvitt.

Han rettet en appell til ullfabrikkene i Norge om å ta tak i og å utnytte den norske spælulla bedre.

I Norge utgjør tilskottet til ull rundt kr 30 pr. kilo. Kvalitetsmessig havner nesten 95% av crossbredulla i den beste klassen (C1/A1). For spællull er det bare 30 % som havner i denne klassen (F1/F1S). Her er det tydeligvis mye å hente med å få mer i F1. Kryssninger har skylda for mye av denne skjevheten.

Sundvor syntes ikke betegnelsen «norsk kvit sau» var en god betegnelse. Vi burde i stedet ha betegnelser på sauene som beskriver ulla på en måte som alle forstår, også utenfor Norge.

Han minnet også om at staten yter et tilskudd på kr 60/skinn. Sammen med skinnprisen på kr 50 blir dette kr 110 pr dyr, noe som også kan være en framtidig alternativt nisjeproduksjon for mange, for en stor del avhengig av kvaliteten på skinnene.

Han mente at det burde brukes mer farga spæl i avlen i dag for å finne igjen de genene som er gått tapt gjennom bare å velge ut de kvite dyra. Han håpet derfor at den farga spælen ikke ble kuttet ut til fordel for kvit, og at vi heller samordnet kreftene i en effektiv avl der det også var et viktig poeng at man skulle ivareta vår eldste sauerase. Han undres på om ikke storsamfunnet er villig til å betale for å ivareta våre gamle saueraser? Kaster vi det vekk er det ingenting å komme tilbake til! Det er kun et spørsmål om vilje og LITT penger!

TEMA ULL – Bruken av den norske spælulla

Kjell Horten, Landsrådet for saueavl/medlem i ring 25

Landsrådet for saueavl hadde invitert flere aktører som omsetter og bruker spælull til møtet, men ikke alle hadde anledning til å komme. Tre hadde derfor sendt skriftlige innspill til møtet, disse følger vedlagt. Kjell Horten sammenfattet innspillene og la fram en oppsummering.

Norsk kjøtt mottar årlig rundt 365 tonn spælull. I tillegg kommer den farga ulla. Kun 15-20 tonn av dette selges og brukes i Norge. Resten eksporteres. Farget ull har en verdi som ligger på 55-60% av kvit ull. Hos Fatland ble det i 2001 tatt imot 23 tonn F1 og 24 tonn F2.

Det er mest sannsynlig at den store mengden F2 skyldes krysningsull og ikke avlsarbeid. Likevel er det helt klart at kvaliteten på spælull har gått ned de siste åra.

Spælulla betales med mellom 8.50 og 10 kroner pr. kilo på verdensmarkedet, og er ikke problematisk å få solgt. Mye går til teppeproduksjon i Østen. Noe selges som ren F1, annet som blanding av F1 og F2, og noe som ren F2.

Konklusjonen på innspillene var at vi må ta vare på kvaliteten på spælulla, som er et unikt produkt.

TEMA ULL – Ullkvalitet og -type til husflidsbruk

Per Hoelfeldt Lund, Norsk Kunstvevgarn A/S

Hoelfeldt Lund fortalte om sin families befatning med ull og hvordan interessen hadde utviklet seg til fabrikasjon av garn av spælull, i hovedsak for å dekke et marked innen kunsthåndverk, blant annet til Statens kunst- og håndverksskole, som trengte en rekke forskjellige kvaliteter som Lund og hans medarbeidere utviklet i egne fabrikklokaler. Over 40 tonn ull brukte han årlig på det meste. I dag rundt 15 tonn. Alle kursdeltakerne fikk utdelt prøveplansjer på garn av mange kvaliteter som Lund hadde produsert.

Han fortalte også om spælsauullas oppbygning og hvorfor det måtte være slik, relatert til våre klimatiske forhold. Spælen kunne spores tilbake gjennom flere tusen år i Norden. Blant annet hadde utgravninger ved erkebispegården i Trondheim vist at det allerede tidlig fantes klær av høy kvalitet laget av spælull. Det samme gjaldt klærne og seilene vikingene brukte på sine ferder over havet. Det måtte være skikkelig stoff.

Lund mente det var andre kriterier som rådde grunnen i gamle dagers bruk og handel med ull og ullvarer. Det var kortere avstand fra produsent til marked, og mange gårder laget sine produkter på bestilling. Noen kardet, andre spant, atter andre produserte. Lund mente det var tekstilindustrien, med sin langt større og mer effektive produksjon, som førte til at denne kunnskapen ble borte.

Når det gjaldt framtida var Lunds filosofi enkel; - vi må gå tilbake og se hva de gjorde før! Man holdt sau med ull av en type som egnet seg til det formålet man skulle bruke den til.

Han var også inne på krysninger og tap av ullverdi. Her kunne han fortelle at også denne ulla lot seg bruke, men kun til grovt gulvteppegarn. Derimot var den håpløs til finere produkter.

Han trodde også at det ville ligge et marked i ”det å finne tilbake til røttene”, eksempelvis å skaffe ullklær til miljøer som arbeider med historiske ting, som båter og annet. Han skulle også ønske at sauebøndene selv ville ta bedre tak i flotte lokale tradisjonsarbeider med bruk av ull.

Lund roste også de mange innen sauenæringa som står på for å bedre kvaliteten på ulla; Fagtjenesten for ull, Nsg, Norsk Kjøtt, Saueklipperforeninga og deres saueklippekonkurranser, m.m.

Om det så litt mørkt ut på spælsaufrenten akkurat nå, hadde han et råd fra seilingens verden;- Ikke forandre kursen selv om det blir vindstille. Han takket også forsamlingen for engasjementet de viste.

TEMA ULL – Spørsmål

Hoelfeldt Lund ble spurt om hvilken kvalitet han ønsket i sin produksjon. Til dette svarte han at han kunne i utgangspunktet bruke nesten all slags ull, men de ulike kvalitetene passet til ulike formål. For lang ull kan være galt i forhold til maskinene, men en dekkull på rundt 15-18 (maks. 20 cm) er best. Den lange ulla er best til billedvev. For bonden vil en god mengde med grov og lang dekkull gi best utbetaling. Sundvor hevdet at det eksporteres store mengder norsk ull, samtidig som det importeres like mye og at det ikke finnes dårlig ull, bare dårlig behandling.

Hjelstuen minnet om den negative arvelige sammenhengen mellom ull og kjøtt. Derfor er kåringa det viktigste punktet hvor vi bør skape oss mer enhetlige regler og praktisere dem mest mulig likt.

Hjelstuen ble spurt om fin fiberdiameter på dekkulla kan gi filting og hvordan kåringsdommerne skal bedømme slik ull. Hjelstuen svarte at det er glansen og spensten som er viktigst, og at en fiberdiameter på 55 er i fineste laget. Det ble også spurt om hvorfor ulla filtes. I følge Sundvor skyldes filting enten for grov botnull, lite glansfull ull, håravfall eller at ulla knekker for eksempel på grunn av feber.

Hoelfeldt Lund poengterte at glansen og den sunne fiberen er det som er viktigst blant annet for refleksjon av farger i produksjonen. Matt ull tar ikke farger på samme måte som ”sunn ull”.

Ullkvalitet hos værlam kontra voksne værer ble diskutert. Sundvor mente at de egenskapene eldre værer har, har de også hatt som lam, og at ulla burde bli strengere bedømt på kåringene. Hjelstuen og Dahl mente at det skjer en endring i ullkvaliteten etter hvert som en vær blir eldre, og at dårlig ullkvalitet hos seminværer ikke alltid skyldes mild kåringsdømming/uttak av værer til ring. Det er lammeulla som er hovedproduksjonen og en vær kan ha lam med god ullkvalitet, selv om den selv som voksen får dårligere ullkvalitetsbedømming.

TEMA EKSTERIØR

Klassifisering av spælsau/nedskjæringsforsøk

Morten Røe, Fagsenteret for Kjøtt.

Røe har jobbet ved fagsenteret siden 1987 og gjennomgikk fagsenterets mange oppgaver i stikkords form, som omfatter veiledning, kurs og konsulenttjenester innen slakting, klassifisering, skjæring, produksjon av kjøttvarer og husdyrkontroll. Fagsenteret godkjenner klassifiserer; pr. dato er 115 personer godkjent for å klassifisere småfslakt.

Røe var prosjektleder da EUROP-systemet ble innført i Norge i 1996.

Å klasse et slakt betyr å sette det i rett kategori; lam, sau, vær osv. Målet med klassifiseringssystemet er å taksere slaktet. Det betyr igjen å sette rett pris i forhold til markedets krav, samt å skape likebehandling for produsent og kjøper.

Målet med klassefastsettelsen er å anslå slaktets kjøtt- og beinmengde. Kalibrering av systemet er gjort gjennom nedskjæringsforsøk, det vil si å finne kjøttprosent, og fastsettelse av klasse, fettgruppe og samspill mellom disse. Det første store forsøket var i 1990, før innføringa av EUROP. Etter innføringa av EUROP er det

gjennomført flere nedskjæringsforsøk som viser en forklaringsgrad på 78%, som er svært godt og tilfredsstillende målsettingene for EUROP-systemet.

Det er en målsetting at klassifiseringa skal gi likebehandling av slakt. Nedskjæringsforsøkene viser at EUROP-systemet tenderer til å undervurdere slakt med lange bein og spinkel beinbygning. Det tapes forklaringsprosent i klasseområdet R og oppover på skalaen. Mindre nedskjæringsforsøk 1992-94, viser at det er mer kjøtt på spæl enn på dalasau på grunn av tynnere beinbygning. Dermed har vi undervurdert eksempelvis spællåret. Spælsauen kommer imidlertid dårligere ut i biffprosent – der spesielle kjøttdele er skåret ut. Blant annet kommer spælsau ut med mindre salgbare produkter (salgbar størrelse). Se også vedlagte plansjer. Dessverre er det vanskelig å gjøre noe med dette. Kanskje kan teknologiske løsninger komme som ivaretar dette på en bedre måte.

TEMA EKSTERIØR

Eksteriørbedømming av spælværlam

Hans Hjelstuen, Norsk Kjøtt

Her skulle vi hatt levende dyr å vise på, men dere KAN dette, så dere får bare prøve å se det for dere på best mulig måte, mente en munter Hjelstuen, som visste å fange tilhørernes oppmerksomhet. Han mente at vi må få til mer og bedre kursing av kåringsdommere. Samtidig bør bøndene kurses i det å velge ut de rette/beste lammene til kåring.

Hovedmålet skal fortsatt være at vi skal produsere lammekjøttet på beite. Dermed må dyret kunne ta seg fram i terrenget og nyttiggjøre seg vekstene i beiteområdet. Utvalgsmetodene i dag er:

- Utvalg basert på avstamning
- Fenotypen (utseende)
- Avkomsgransking

Når kåringslam skal tas ut, er det en forutsetning at den som skal gjøre det selv er interessert og KAN vurdere dette. Se på/etter:

- Avlsindeks
- Korrigert høstvekt
- Ullengde
- Farga hår
- Type sau (kompakt)

Ha en egen målsetting for hvilken type sau man ønsker å presentere til kåring. Vi bør få til en mer kompakt sauetype i framtida. I dag er midtstykket på spælkroppen blitt for langt, noe som gjerne også gir dårlig overlinje. Det er viktig å få til et bedre forhold mellom for-, midt- og bakpart.

Når vi er kommet til kåring, er resten dommerens jobb. Kåringa bør ikke foregå på strekkmetall, men aller helst ute på fast underlag. Det er viktig med gode arbeidsforhold for dommeren.

Først bør dommeren ta et overblikk over flokken/dyrene han får presentert fra den enkelte bruker.

- Er det harmoni i flokken?
- Er det ting/evnt. skavanker som går igjen på flere dyr?
- Se på kroppen og forholdet mellom kroppsdele.

- Bruksegenskaper (fallende (langt) kryss, beinsetting).
- Deretter bør dommeren kjenne på hvert dyr:
- Grep rygg/lår for å kjenne kjøttfylde. Godt-middels-dårlig fylt ryggrad? Kjenn på lårene både bakfra og fra siden.
 - Faste hornanlegg skal ikke finnes
 - Testiklene
 - Bogpartiet: bevegelser – framskutte løse bøger?

Det hadde vært enklere dersom det hadde vært tillatt å klippe dyra under kåring, men det er forbudt.

Dyret fra A-Å:

- ”Pent” hode og hals
- Gode sene- og muskelfester i bøger
- Ryggen: Rett og godt muskelsatt
- Dybde kropp: Ryggrad og buklinje noenlunde i linje/symmetrisk med hverandre
- Lår: Godt kjøttsette
- Beina: Rette og med god tyngdefordeling
- Kode: Skal ha en viss svikt. Koden er støtdemperen i sauebeinet, men svikten skal ikke være for stor. Husk at spælsauen har en litt lengre kode enn annen sau.
- Klauvene: Skal være symmetriske og fine.

Kåringa er den viktigste delen av avlsarbeidet. Det er her grunnlaget legges for hva vi skal finne igjen i avlen senere år. Ved uttak av lam til kåring er det bonden som er sjefen. Hjelstuen avsluttet med å si at han så langt flere muligheter i norsk sauehold, enn begrensninger. Sett dere mål! Det er viktig, mente han.

TEMA EKSTERIØR

Avlsarbeid på Island og ultralydmåling

Jostein Røyselund, leder Kvinesdal spælseminring 111 i Vest-Agder

Jostein Røyselund fortalte om samarbeidsprosjektet mellom Kvinesdal spælseminring og Landsrådet for saueavl om import av embryo av Islandsk spælsau. Høsten 2001 ble tre islandske seminværer og 20 islandske søyer, kollete dyr med kvit ull og så god ullkvalitet som mulig, valgt ut. Etter hormonstimulering, befruktning m.m. ble 179 embryo frosset ned. I slutten av desember ble embryo lagt inn i 53 søyer i to besetninger i Kvinesdal. Totalt ble det født 43 lam, derav 26 værlam og 17 saulam.

Røyselund fortalte også om hvordan avlsarbeidet har vært drevet på Island, med aktiv bruk av ultralydmåling ved uttak av både sau- og værlam. Klassifiseringsresultater fra Island er mye bedre enn i Norge. Dette skyldes delvis annen bruk av klassene, men det er ikke tvil om at den islandske spælsauen er lågere og mer kjøttfull enn den norske.

Målet med importen er å bedre kjøttfylde til den norske spælsauen, uten å få med negativ utvikling i andre egenskaper. De egenskapene vi er mest opptatt av er flokkinstinkt, ullkvalitet/farge og hornanlegg.

Røyselund viste bilder av embryolam og håpte at noen av lamma holder mål på kåringssjå til høsten. Landsrådet for saueavl har førsterett på de beste værlamma, og vil avgjøre bruken av disse når kåringsresultatene foreligger.

TEMA EKSTERIØR – Spørsmål:

Utvalget av dyr av hver rase ved nedskjæringsforsøk ble diskutert. Det ble blant annet hevdet at spælsauen som hadde vært med i ett av nedskjæringsforsøkene hadde vesentlig lavere vekter enn dalasauen i samme forsøk, og at dette ikke gir likeverdig vurdering av slakt. Det ble bedt om at det ved neste nedskjæringsforsøk ble lagt vekt på å ta ut representative dyr for hver rase. Det ble også stilt spørsmål om hvilke stykningsdeler markedet er villige til å betale mest for og forholdet mellom de ulike rasene mht. dette. Spørsmålet ble ikke besvart.

Bruken av EUROP-systemet i Norge og Island ble diskutert. Røe forklarte at islendingene har innført en betydelig ”snillere” dømning enn vi har i Norge. Norge har valgt å justere systemet sitt i forhold til EU (Frankrike/Storbritannia), fordi det forenkler arbeidet med justering av systemet. Det ble hevdet at siden norsk sauekjøtt i liten grad eksporteres, burde vi også kunne tilpasse klassifiseringen etter egne forhold. Røe pekte på at det i et nedskjæringsforsøk i 1999 ble vist en større beinprosent enn i tidligere forsøk. Han mente at dette kunne være forårsaket av avlsarbeidet. Dahl repliserte at avlsarbeid er langsiktig og at det er usannsynlig at det kan påvises særlig store endringer i løpet av bare 7 år.

Det ble stilt spørsmål om hvordan kontrollen av klassinga ved slakteriene utføres. Røe svarte at 3,5 konsulenter skal gjøre i alt fem kontroller ved hvert av de største slakteriene (A-slakteriene) gjennom sesongen august til oktober. Mindre slakterier har fire kontroller. Dette betyr at kontrollørene er innom hver 2.-3. uke. Det er ikke avslørt vesentlige feilklassinger.

Det ble hevdet at den voksne spælsauen er blitt for stor, uten at lamma nødvendigvis er blitt større. Er det gjort undersøkelser om hva som er optimal størrelse på voksne dyr? Sundvor mente at det ikke er tvil om hvilke raser/dyr som er mest økonomiske – de minste. Han mente også at vi tillegger størrelsen/tilvekstevnen for stor vekt. Ådnøy viste til en hovedoppgave ved NLH der det kom fram at ett resultat av avlen er en større sau. Dessverre vet vi for lite om dette og det finnes pr. i dag ingen objektive mål på voksen søye-størrelse f.eks. i sauekontrollen.

Det ble spurt om det er riktig at sau/lam fra fjellbeite og ”kraftfôr dyr” ble klasset under samme system. Spørsmålet ble ikke besvart.

TEMA INDEKSBEREGNING

Signe Dahl, avlskonsulent sau

Signe Dahl innledet med å forklare at en avlsverdi er et anslag/gjetning på hva som er et dyrs sanne avlsverdi, som brukes for å rangere dyr avlsmessig. Avlsverdier kan beregnes for egenskaper som ikke uttrykkes på dyret selv/levende dyr og tar hensyn til korrelasjoner mellom egenskaper og effekten av miljøet. Dersom buskaper har hatt en allsidig værebruk vil avlsverdiene bli sammenlignbare mellom buskaper. Et system for avkomsgransking er nødvendig dersom en ønsker å drive et avlsarbeid for egenskaper som ikke uttrykkes på dyret selv og for egenskaper med lav arvbarhet.

Avlsindeksene har også flere svake sider, blant annet påvirkes de av feil i datagrunnlag, sterke slekter favoriseres - fare for innavl, tar ikke hensyn til eventuell genotype-miljø-samspill, er usikre ved lite opplysninger og det brukes lineær skala for vurdering av egenskaper (fett/lammetall).

Alle reinrasa søyer i sauekontrollen får avlsindekser. Derimot er det strenge regler for hvilke værer som får indeks.

Vi har i dag fem (seks) delindekser og tre samleindekser. Nedenfor er delindeksene og vektlegging av disse i samleindeksene beskrevet.

<i>Egenskap</i>	<i>Delindeks</i>	<i>O</i>	<i>K</i>	<i>M</i>
Tilvekstevne målt ut fra tilvekst fødsel-høstvekt. Korrelasjon mellom høstvekt og slaktevekt.	Tilvekst	15	24	9
Kjøttfylde målt ut fra slakteklasse.	Kjøttfylde	20	48	9
Fettmengde målt ut fra fettklasse (gule slakt diskval.)	Fettmengde	5	5	5
Morsevne målt ut fra tilvekst fødsel-høstvekt lam til søye. Ikke korrelasjon til slaktevekt.	Morsevne	30	9	48
Fruktbarhet målt ut fra antall lam til søye ved 1., 2. og 3. år	Lam 1. år	9	3	9
	Lam 2. år	8	3	8
	Lam 3. år	8	3	7
Ull (publiseres ikke på grunn av dårlig datagrunnlag/stor usikkerhet)	Ull lam	2	2	2
	Ull søye	3	3	3

Pr. dato er det lik vektlegging av egenskaper i samleindeksene for alle raser. Det er fullt mulig å endre på vektleggingen. Det er også mulig å gjøre andre endringer i indeksene og i reglene for beregning av indekser, men det er viktig å være klar over at alle endringer krever mye gjennomarbeiding og ikke minst kvalitetssikring. Det er ikke bare å knipse i fingrene – så har vi en ny indeks!

TEMA INDEKSBEREGNING – Spørsmål

Det var også spørsmålsrunde knyttet til tema indeksberegning, men ingen av referentene hadde notater som gjorde det mulig å referere dette.

Gruppearbeid

Deltakerne på møtet ble delt inn i åtte grupper, se inndeling på den vedlagte deltakerlista. Seks gruppeoppgaver ble delt ut, og hver gruppe fikk i oppgave å presentere en av oppgavene. Gruppene stod fritt til også å diskutere de andre oppgavene.

Oppgave 1. Sterke og svake sider ved spælsauen (gr. 1)

Beskriv sterke og svake sider ved spælsauen slik dere ser den. Rangér egenskapene ut fra hvor viktige de er og vurdér hvorvidt den individuelle variasjonen mellom dyra er stor eller liten for de ulike egenskapene.

Overordnet mål: Økonomisk, Lønnsom, Spælsau!

Svake sider:

- For dårlig melkeevne
- For liten kjøttfylde
- For store mordyr
- Ullkvaliteten/mengden har blitt dårligere
- Blir undervurdert i dagens klassifiseringssystem.

Sterke sider:

- Godt bruksdyr => moregenskaper, håndtérbar, lite lammingsvansker
- Godt beitedyr => godt beitemønster, godt flokkinstinkt
- Magre slakt => Lite fetttrekk
- Unik spælull.

Det ble hevdet at sterkt flokkinstinkt kan være et problem i noen situasjoner, men det var stor enighet om at flokkinstinktet er en egenskap som må bevares. God fysisk form/kondisjon og minimalt med ryggvelt er også gode sider ved spælsauen. Innen alle egenskaper som er nevnt er det stor variasjon mellom dyr – det bør derfor være fullt mulig å avle for en enda bedre spælsau.

Oppgave 2. Kåringsbedømming (gr. 2 og 7 (8))

I kåringsbedømminga inngår følgende (morsavdrått/slekt/burd vurderes av dommerne mer løselig); ættepoeng, vektavvik, kropp, bein, ullkvalitet og ullmengde. Vurdér de ulike elementene mht. viktighet, hvordan vurdere, minstekrav. Bør noen elementer kuttes ut eller nye elementer tas med?

Gruppe 2 foreslo følgende:

- Ættepoeng: Krav som i dag, kan eventuelt fravikes ved spesielt god type ellers.
- Vektavvik: Minstekrav 0 kg, eventuelt ikke noe minstekrav.
- Kropp: Kort, kompakt type med gode bruksegenskaper.
- Bein: Sterke, men ikke grove.
- Ultralød: Tas inn som frivillig opplysning – uten tallpoeng/minstekrav i systemet.
- Ullkvalitet: Viktig med godt spælsaupreg = god glans, god lengde, klart skille botnull/dekkhår.
- Ullmengde: Dømmes som tidligere – sammensatt av ullas lengde og fellens tetthet. Kåringsdommere for spæl bør få spesiell instruksjon i dømming av spæl!

Gruppe 7 foreslo følgende:

- Ættepoeng: Teller i dag for mye. Ønsker en avkorting mht. poeng fra ætt – øvre grense 20.
- Vektavvik: Vektlegges i dag for mye.
- Kropp: Kortere/tettere type. Endre skala til 7-15 poeng?
Bør brukskropp og slaktekropp dømmes hver for seg?
Gruppen var opptatt av at vi må definere hva som er ideallammet.
- Bein: Som i dag – NB! spælbein skal dømmes annerledes enn NKS. Viktig å bruke poengskalaen.
- Ullkvalitet/mengde: Dømmes som tidligere, lengdekrav må ikke fravikes (17 cm – helst 20).
Det bør stilles strenge krav ved innsett i ring.

Gruppe 8 mente at kåringa bør få en sterkere plass i avlsarbeidet og at mora til væren må være med i vurderinga av lammet. Er det mulig å få til ”fjøskaaring” av mor hvor jur og andre bruksegenskaper vektlegges? Vi bør ta i bruk kunnskapen fra Island. Poengskalaen bør utvides og brukes. Er det mulig å utveksle dommere mellom områder? Kompetansen til dommerne bør heves. Det bør settes opp kriterier for den gode spælsauen som alle kåringsdommere har med på kåringsdagen! (God melkeevne, god lammemor, godt kjøttsett i rygg og lår, lang glansfull dekkull, finfibra botnull, stor yteevne i forhold til morsvekt om vinteren.)

Ulike opplegg for poengsetting/poengbegrensing av ættepoeng og vektavvik ble foreslått. Det er behov for en mer grundig utredning av dette. Det ble poengtert at eventuelle endringer i vektlegging av egenskaper i indeksene vil gjenspeiles i ættepoenget og bidra positivt.

Oppgave 3. Ullanalyse (gr. 3)

I dag sendes det ullprøver til analyse ved Institutt for husdyrfag for alle aktuelle kåralam for innsett i ring (landsrådet dekker kostnader). Hvordan fungerer dette og hvor nyttige er analysene?

Ullanalyse er et godt hjelpemiddel som fungerer godt, men sier lite om glans og forholdet mellom dekkhår og botnull. Dette er viktigere enn ullanalysen. For værlam til innsett i ring bør fellen vurderes av ullklassifisør enten på ullstasjon eller på kåringssjå. Bedre kursing/spesialisering av kåringsdommere er også ønskelig.

Det er bare ullanalyser utført ved ulllaboratoriet på Ås som er ”godkjent” (landsrådet betaler ullanalyse for spælværer til innsett i ring og resultatene legges inn i værebasen i sauekontrollen). Noen områder har ullklassifisør med på kåringssjå og er godt fornøyd med denne ordningen.

Oppgave 4. Vektlegging av egenskaper i avlsindeksen (gr. 4 og 6)

Har vi bruk for alle de tre samleindeksene? Kan ullmengde tas ut av beregningen? Bør vektleggingen endres? Foreslå ny vektlegging – husk summen skal bli 100. (Se tabell som viser vektlegging av egenskaper under TEMA INDEKSBEREGNING.)

Alle de tre samleindeksene brukes og bør beholdes. Ullvekt kan vurderes på kåring og kan tas ut av indeksberegningen. Fortsatt sterk vektlegging av morsevne, sterkere vektlegging av kjøttfylde (må ikke gi grovere beinbygning), vektlegging av fett må ikke reduseres. Det er knyttet spenning til ny morsevneindeks hvor vårvekt/fødselsvekt er inkludert.

Allerede i dag brukes endret vektlegging i ring 156 i Hordaland – ved innsett i ring brukes en privat indeks som beregnes ved å summere O-indeks, K-indeks, delindeks kjøttfylde og delindeks morsevne, og deretter dele på fire.

Gruppe 6 mente at K- og M-indeksene kan kuttes ut og ønsket høy vektlegging av lammetall, men ikke at lammetall over 3 ikke skal premieres, slik som i dag.

<i>Delindeks</i>	<i>Dagens O</i>	<i>O – gr. 4</i>	<i>O – gr. 6</i>
Tilvekst	15	15	13
Kjøttfylde	20	25	23
Fettmengde	5	5	6
Morsevne	30	39	33
Lam 1. år	9	5	til sammen
Lam 2. år	8	5	25
Lam 3. år	8	6	
Ull lam	2	0	0
Ull søye	3	0	0

Det kom forslag om at lammetall som fireåring tas inn i beregningen av delindeks for lammetall. Det er behov for å utrede en endring av vektlegging nøye før endringen trer i kraft. Møtedeltakerne håpet at landsrådet vil prioritere en slik utredning for spæl. Vektleggingen av egenskaper kan gjerne være annerledes for spæl enn andre raser.

Oppgave 5. Kjøttfylde på spælsauen (gr. 5)

Diskutér hvordan vi kan få en mer kjøttfull spælsau? Er det aktuelt å ta i bruk ultralydmåling i dette arbeidet? Diskutér hvordan de importerte dyra fra Island bør brukes.

For å få økt kjøttfylde på spælsauen, foreslo gruppa:

- Bruk av ultralydmåling av alle påsettlam (sau og vær)
- Mer vektlegging av kompakt type (sau og vær)
- Mer aktiv bruk av delindekser ved utvalg av påsett
- Bruk av eliteværer/seminværer med gode kjøttegenskaper

Bruksdyrkryssing ble også nevnt. Selv om dette gir dårligere ullkvalitet, kan det være aktuelt å bruksdyrkrysse dersom morsauen holdes rein og mer kjøttfulle slaktelam gir bedre økonomi. Gode egenskaper ved bruksdyrkryssing kan bli en sterk side ved spælsauen.

Mange ønsket å prøve ut den islandske spælsauen, men var opptatt av at utprøvingen må skje i kontrollerte former. Det er viktig at vi beholder den norske spælsauen sine gode egenskaper. Vi må ikke glemme at vi også kan nå langt med det dyrematerialet vi har.

Oppgave 6. Farga spælsau (gr. 8)

Diskutér hvordan avlsarbeidet for farga spælsau bør gjennomføres i framtida.

Gruppa mente at det er viktig at det finnes et stort nettverk når det gjelder farga spæl. Det er viktig å ta vare på det gode og å rette på svakheter. Registreringsarbeidet som gjøres for gammel spæl er viktig for ringarbeidet. Det er viktig at brun, blå og svart spæl er med i det ordinære avlsarbeidet på lik linje med den kvite. Vår nasjonale sau, spælsauen har fem farger; svart, blå, brun, lys brun og kvit.

Det kom spørsmål om hvordan avlsarbeidet på farga spælsau egentlig ble drevet, men det ble ikke tid til å gå nærmere inn på dette.

Ordet fritt

Det ble lite tid til ordet fritt. En del spørsmål ble besvart direkte og det kom fram ros av møtet. Risnes orienterte om gruppa som ble nedsatt på Gomobu-møtet i 2001, som jobber med spælsauen også i andre sammenhenger enn avl. Han oppfordret alle til å komme med innspill til gruppa (se telefonnummer/e-post mm. i vedlagte adresseliste).

Konklusjon

Det ble oppsummert med at det hadde vært et bra møte, men noe lite tid til hvert tema. Møtedeltakerne hadde vært forbausende enige om mange saker. På møtet er kontakter skapt og hver enkelt, ildsjelene som tok initiativ til å møtes, samt Landsrådet for saueavl må ta ansvar for å følge opp det som ble gjennomgått på møtet. Viktige saker framover er:

- Krav om kunnskap om spælsau hos kåringsdommere som skal dømme spæl.
- Redusert minstekrav til vektavvik ved kåring av spæl.
- Opprettholde streng bedømming av ullkvalitet og ullmengde på spæl ved kåring.
- Testkjøring av endret vektlegging delindekser for spæl.
- Avlsarbeidet på farga spæl ble ikke vurdert av de som driver med kvit spæl. Saken bør utredes nærmere.
- Ønske om studieopplegg/brevkurs om kåring/spælsau.
- Ønske om oppfølgingsmøte om to år. Fagernes-området er en grei møteplass.

Referenter: Tor Arne Olsen og Signe Dahl

Vedlegg – Deltakerliste

ring 25	1	Kjetil Granrud	Øvre Rendal	2485 Rendalen	62 46 83 42/ 91 88 85 51	pgranrud@online.no
ring 25	2	Per Bergset	Bergset Nystuen	2485 Rendalen		
ring 25	flere	Kjell Horten		2550 Os i Østerdalen	62 49 73 44/ 91 34 56 11	ramlos@c2i.net
ring 27	5	Olav Nyeggen		2560 Alvdal		
ring 27	6	Toril Hårdnes		2560 Alvdal	62 48 79 79/ 41 63 12 05	toril.hardnes@gilde.no
ring 42	7	Pål Skoe Kjørstad		2647 Sør-Fron	61 29 80 57	pkjorsta@online.no
ring 42	1	Signe Kjørstad		2647 Sør-Fron	61 29 80 57	pkjorsta@online.no
ring 62	8	Alf Larsen		3540 Nesbyen	32 06 87 79/ 41 31 50 10	
ring 62	*	Grete Larsen		3540 Nesbyen	32 06 87 79/ 41 31 50 10	
ring 62	8	Edvar Klype		3540 Nesbyen	32 06 88 81/ 97 73 14 45	
ring 62	*	Erna Klype		3540 Nesbyen	32 06 88 81/ 97 73 14 45	
ring 62	5	Vinni Foss		3550 Gol		vinni.foss@c2i.net
ring 97	8	Ingvar Sundvor		3692 Sauland	35 02 31 41/ 85 82 53 41	
ring 104	6	Nils Per Igland	Tønnesøl	4886 Grimstad	37 04 52 97	
ring 105	7	Sven Reiersen		4737 Hornnes	37 93 34 57	
ring 111	1	Jostein Røyseland	Røyseland	4480 Kvinesdal	38 35 77 89	
vhl 551	2	Sven Haughom		4440 Tonstad	38 37 08 51	
ring 126	3	Bjørn Høyland	Høyland	4340 Bryne	51 48 83 07/ 91 21 00 27	bhoyland@hesbynett.no
ring 126	2	Asbjørn Høiland		5583 Vikedal	52 76 04 68/ 52 76 10 11	asbjorn.hoiland@gilde.no
ring 126	4	Kjell Steinar Løland		4110 Forsand		
ring 130	5	Johan G. Fjell		4272 Sandve	52 82 01 78	
ring 143	6	Martin G. Haugland		5554 Valevåg	53 74 21 70	martihau@online.no
ring 143	7	Jakob Gjerde		5590 Etne	53 75 60 38/ 94 54 38 39	
ring 156	2	Kristen Risnes		5937 Bøvågen	56 37 35 30/ 93 04 60 84	kristen.risnes@risneselektro.no
ring 156	*	Grethe Risnes		5937 Bøvågen		
ring 156	3	Erling Bjørndal		5918 Frekhaug		
ring 156	4	Alf Angelskår		5993 Ostereidet	56 35 40 75/ 95 19 97 80	aangelsk@online.no
ring 156	5	Thore Brudvik		5285 Bruvik		
ring 156	6	Ingvald Mjøs		5939 Sletta		
ring 156	7	Elling Nødtvedt		5963 Manger		
ring 156	*	Gudveig Nødtvedt		5963 Manger		

ring 157	2	Snialvur Joanesarson	Kvålsvegen 21	5700 Voss	56 51 17 07/ 91 83 53 19	lenahjo81@hotmail.com
ring 157	6	Marianne Suhr	Istadbakken 21	5700 Voss	56 51 78 39/ 97 54 04 17	anne-su@frisurf.no
ring 157	3	Erling Kvitne	Bordalen	5700 Voss	56 51 49 20	
ring 157	4	Per Lid	Liavegen 62	5700 Voss	56 51 11 03	
ring 168	5	Ole B. Årdal		6843 Skei i Jølster	57 72 66 28	
ring 168	6	Erling Geitheim		3826 Byrkjelo	57 86 73 52/ 95 86 92 28	
ring 168	*	Kjellfrid S. Geitheim		3826 Byrkjelo	57 86 73 52/ 95 86 92 28	
ring 189	1	Jostein Hausberg		6640 Kvanne	71 66 37 28	
ring 211	3	Steingrim Horveli	Lønset	7340 Oppdal	72 42 43 09/ 92 61 38 45	
ring 213	4	Jon Kvam	Voll	7393 Rennebu	72 42 67 96/ 91 81 22 79	
ring 213	5	Frode Mærk		7393 Rennebu		
ring 230	6	Ragnar Omli		7760 Snåsa	74 15 25 40/ 91 59 19 94	
ring 231	7	Tor Arne Olsen	Harran	7870 Grong	74 33 01 16	tor-ao@online.no
ring 231	1	Randi Lund	Harran	7870 Grong	74 33 01 16	randi-lu@frisurf.no
ring 230	2	Vigdis Lund	Fjesme	7718 Steinkjer		
ring 231	3	Kjell Tore Nagelhus	Skistad	7863 Overhalla	74 28 19 77	ktnagel@frisurf.no
ring 231	4	Bjørnar Heia		7870 Grong	74 33 14 88	
ikke ring	5	Knut Arne Steinstad	Årsoveien 159	2837 Biristrand	61 18 48 36/ 91 18 77 15	knut.steinstad@c2i.net
ikke ring	*	Erling Olsen		Snertingdal		
ikke ring	7	Oddmund Reisæter		5778 Utne	53 66 69 37/ 91 10 04 37	
ikke ring	1	Borgny Reisæter		5778 Utne	53 66 69 37/ 91 10 04 37	
gml.spæl	8	Bine Melby	NLM, Pb. 5104	1432 Ås		bine.melby@nlm.nlh.no
gml.spæl	8	Lars Tyssebotn	Åse	5620 Tørvikbygd	56 55 81 92/ 95 77 98 01	tyssebot@c2i.net
gml.spæl	8	Unn Wilhelmsen				
foredrag	2	Per Hoelfeldt Lund	Arnevik	4890 Grimstad	37 04 62 87	kunstvev@online.no
foredrag	*	Morten Røe, Fagsent.	Pb. 396 Økern	0513 Oslo	91 51 79 10	morten.roe@fagkjott.no
foredrag	*	Hans Hjelstuen		2670 Otta	61 28 21 75/ 90 76 98 10	
landsrådet	4	Tormod Ådnøy	IHF, Pb. 5025	1432 Ås	64 94 79 69	tormod.adnoy@ihf.nlh.no
landsrådet	flere	Signe Dahl	Pb. 2323 Solli	0201 Oslo	23 08 47 73/ 95 75 29 38	signe.dahl@nsg.no